

**PERSONALITATEA PROFESORULUI PANDELE OLTEANU (1908-1995)
ÎN CONTEXTUL RAPORTURILOR ROMÂNNO-SLOVACE¹**

Dagmar Maria ANOCA

Întemeietorul slovacisticii la Universitatea din București, doctor în filologie slavă și romanică la Universitatea „Jan Amos Komenský” (Comenius) din Bratislava, membru fondator al Asociației Slaviștilor din România (1956), membru al mai multor societăți și asociații științifice (Societatea de Științe Filologice, Societatea de Romanistică, Asociația Oamenilor de Știință pentru Studiul Dreptului și al Vechilor Instituții, Societatea și Cercul de Lingvistică din Bratislava), membru permanent în Comisia textologică a Comitetului Internațional al Slaviștilor, membru (între anii 1949-1956) al colectivului de transcrierea, traducerea și colaționarea și studiul documentelor slavo-române (publicate apoi în monumentală colecție *Documente privitoare la istoria României*), din cadrul Institutului de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române, participant la pregătirea ediției jubiliare a *Bibliei de la București, 1688* (lucrare premiată de Academia Română, 1988), Profesorul Pandelescu s-a născut la 5 septembrie 1908 în comuna Bascov, județul Argeș, fiind cel de-al 11-lea copil al familiei lui Pandelescu și a Mariei Olteanu.

Studii

Cursurile școlii elementare le-a absolvit la Pitești, în anul 1921, fiind clasificat al doilea, urmând apoi studiile medii în Curtea de Argeș, încheiate cu examenul de bacalaureat în Pitești, în anul 1930.

În perioada 1930-1934 a urmat Facultatea de Litere și Filozofie din București, pe care a absolvit-o în anul 1934 ca licențiat „Magna cum laude”, la următoarele specialități: Filologia romanică, cu prof. Ovid Densusianu, ca materie principală; Dialectologia și folclorul romanic, cu prof. Ion Aurel Candrea, ca specialitate secundară, și Istoria literaturii române moderne, ca a treia specialitate, cu prof. Dumitru Caracostea.

¹ La sesiunea omagială consacrată profesorului Pandelescu au mai luat cuvântul: Gheorghe Mihăilă (Universitatea din București), Dan Zamfirescu.

Tot în anul 1934 a absolvit și practica pedagogică la limba română și limba latină, obținând în 1935 atât diploma de licență de la Ministerul Educației Naționale, cât și certificatul de susținere a practicii pedagogice de la Liceul „Titu Maiorescu” din București.

Încă din anul 1932, ca student, a început să studieze și limbile slave prin studenții bursieri bulgari, polonezi și ucraineni. În vacanțele de vară din anii 1932-1938 a plecat în Bulgaria și apoi în Polonia cu sprijinul Facultății de Litere și Filozofie, cu bursa Fondului „Stârcea”, care se obține prin concurs, organizat în cadrul catedrei de filologie romanică, condusă de prof. Ovid Densusianu, precum și cu economiile din meditații pe care le făcea în cursul anului, întrucât atât ca elev, cât și în vremea studenției s-a întreținut singur din meditații și bursă. De asemenea, ca elev și student a participat la concursul de compoziții libere organizat de „Tinerimea Română”, obținând multe mențiuni, iar ca student premiul I cu cunună, pe Facultate.

Activitatea profesională

Activitatea didactică și metodică. În anul 1935 a susținut examenul de capacitate la limba română, iar în 1937 la limba latină, fiind clasificat al patrulea cu media 8,83, pe baza acesteia ocupând postul de profesor de limba română în învățământul mediu din București, ulterior la Iași.

Profesor de liceu (1935-1942). În luna septembrie 1935 a fost numit în învățământul mediu ca profesor de limba română la Cernica, iar, din 1936, la Liceul „Matei Basarab” din București. În același timp a funcționat și la Școala Bulgară, ca profesor de limba română. În 1938 s-a mutat cu catedra la Iași, unde a funcționat ca profesor de limba română la Liceul de aplicație, la Liceul Industrial B și la Școala Normală „Vasile Lupu”. La Liceul de aplicație, unde se cerea o serioasă pregătire de specialitate și metodică-didactică, ținea lecții demonstrative și făcea analiza lecțiilor de probă și finale ale candidaților, viitori profesori de limba română. Atât Liceul de aplicație, cât și Școala Normală „Vasile Lupu” din Iași, condusă de prof.univ. Ștefan Bârsănescu, ca, de altfel, și Liceul „Matei Basarab” din București erau recunoscute ca școli fruntașe pe țară. Cadrele didactice de acolo erau autori de manuale, lucrări de cercetare, de pedagogie, și organe de control în Minister.

La 26 ianuarie 1941 a fost definitivat în învățământul mediu pentru limba română cu calificativul „foarte bine” la Liceul de aplicație din Iași.

Activitatea în aceste școli și-a desfășurat-o până în 1942, ajutându-l să-și însușească o metodă de predare pe care ulterior a căutat s-o desăvârșească permanent.

La Iași, în 3 septembrie 1939, s-a căsătorit cu Nina Bușilă, licențiată „Magna cum laude” în filologie romanică la acad. Iorgu Jordan, prof. P. Caraman și I. Botez. Tot

la Iași, în data de 12 iunie 1940 li s-a născut primul copil, fiul Dan.

Cadru universitar (1942-1974). În 1942 s-a prezentat la concursul pentru ocuparea postului de lector de limba română la o universitate din afara țării, concurs ținut la Facultatea de Litere și Filozofie din București, din comisie făcând parte filologi de seamă, precum prof.univ. Th. Capidan și acad.prof.univ Al.Rosetti. Reușind la concurs, Pandelescu Olteanu a fost numit lector de limba română, la propria alegere, la Universitatea „J.A. Komenský” din Bratislava,¹ unde a funcționat în două etape, prima între anii 1942 (luna septembrie) – 1945 (1 aprilie) ca lector; iar a doua, din 1 ianuarie 1946 până la 1 februarie 1949, când, revenit la Bratislava la cererea guvernului cehoslovac, funcționează mai întâi ca lector la Facultatea de Filologie, dar are ore și la Academia Comercială, ca din 1948 să fie înaintat la gradul de profesor cu contract (întrucât nu era cetățean cehoslovac) la Universitatea din Bratislava, promovarea fiind aprobată de consiliul profesoral al Facultății de Filologie din Bratislava, în baza activității sale didactice, științifice și culturale. Asupra activității desfășurate în această perioadă a înaintat Ministerului Învățământului din țară rapoarte lunare.

În răstimpul dintre aprilie 1945, când s-a reîntors în țară, și 1 ianuarie, când își reia activitatea la Bratislava, a fost numit lector la Facultatea de Filologie din București, secția slavistică, ținând lecții practice de limba slovacă.

La Bratislava, în 24 decembrie 1943, li s-a născut soților Olteanu al doilea copil, fiica Irina.

Tot aici, în septembrie 1944, profesorul Olteanu depune lucrarea de doctorat, iar în 1945 susține examenele „rigorosa” și doctoratul în Filologie slavă și romanică la Universitatea „Jan Amos Komenský” din Bratislava, unde funcționa ca lector de limba română la catedra de romanistică, comisia fiind compusă din reputați slaviști și

¹ După cum ne-a mărturisit profesorul Olteanu într-un interviu acordat în septembrie 1993, despre concursul pentru ocuparea postului de lector în străinătate a aflat din întâmplare, chiar în ajunul acestuia, dintr-un ziar local, fiind nevoit, și cu acordul soției, să se înscrie telegrafic la examen. Întrucât nu trecuse mult timp de când terminase facultatea, procedura a decurs fără probleme, fiind chiar scutit de examenul medical. În timpul examinării, profesorul George Brătianu s-a declarat mulțumit de cunoștințele lui și a considerat că va reprezenta țara cu demnitate. Profesorul Theodor Capidan l-a întrebat ce cunoștințe și date noi ar putea aduce de la noul său loc de activitate, mai ales în ceea ce privește raporturile românilor cu slavii de apus în perioada „premaghiară”, anterioară venirii maghiarilor, iar Al. Rosetti i-a pus întrebări referitoare la istorie, având în vedere domeniul său de cercetare. La întrebarea lui George Brătianu unde și-ar dori să plece, stătu în cumpănă, întrucât era atras de Helsinki, unde i se oferea adâncirea studiilor indo-europene și ugrofinice. Dar, sub influența soției, care prefera Cehoslovacia, Praga, Brno și cel mai mult Bratislava, fiind mai aproape și înlesnind astfel o mai bună legătură cu cei de-acasă, familia având în îngrijire rude refugiate din Moldova, a ales în cele din urmă Bratislava. Astfel s-a făcut că la examen i s-a cerut să vorbească și despre mărturiile românești în bazinul Nistrului, temă pe care profesorul o cunoștea foarte bine, deoarece și-a însușit-o încă din timpul celor patru ani cât a fost bursierul lui Densusianu.

slovaciști, precum Ludovít Novák, N. Loski (filozof, autorul cărții despre Dostoievski, scrisă chiar în timpul șederii la Bratislava, ulterior stabilit la Londra), și, nu în ultimul rând, profesorul Ján Stanislav, conducătorul lucrării, de care l-au legat puternice și, de altfel reciproce, sentimente de prețuire, stimă și prietenie.

Activitatea organizatorică. Pionier și promotor al slovacisticii în România

Profesorul Olteanu s-a reîntors definitiv în România în anul 1949 (după cum ne-a mărturisit, pentru că noua putere instalată la cârma țării nu i-a aprobat prelungirea șederii). La 30 august 1950 familiei Olteanu i s-a născut al treilea copil, Octav.

În contextul reformei învățământului, reorganizându-se și dezvoltându-se secția de slavistică, prin neobositele sale stăruințe, precum și grație înțelegerii găsite la prof. Emil Petrovici, dar și la minister, profesorul Olteanu a izbutit să introducă și limba și literatura slovacă printre limbile slave care puteau fi luate ca specialitate principală la licență în cadrul Facultății de Filologie a Universității din București, moment crucial pentru dezvoltarea slovacisticii la noi, precum și pentru ridicarea la nivel superior a raporturilor culturale româno-slovace.

După echivalarea diplomei sale de doctor, la Facultatea de Filologie din București și recunoscută de Minister, la solicitarea sa, analizând lucrările științifice publicate și întreaga activitate desfășurată, Ministerul Învățământului, prin Comisia superioară de diplome, i-a recunoscut titlul de doctor docent în științele filologice, începând cu ziua de 10 noiembrie 1965, conform ordinului Ministerului Învățământului și al Rectoratului Universității București.

De la 1 februarie 1949 și până la 1 octombrie 1962 a funcționat ca lector, de la 1 octombrie 1962 și până la 1 octombrie 1967 în calitate de conferențiar la catedra de slavistică a Facultății de Filologie din București, unde a fost numit de Minister.

De la 1 octombrie 1967 a fost promovat profesor titular. În 1968 devine conducător de doctorat în Lingvistica slavă și, din data de 1 octombrie 1969, e desemnat șeful catedrei unificate de limba și literatura slovacă, cehă și ucraineană. Din 17 septembrie 1973, odată cu pensionarea, a fost numit profesor consultant, reconfirmat în februarie 1991.

Profesorul Olteanu a ajutat mult la organizarea tinerei secții de limbi slave, de limba slovacă, la creșterea de cadre, la promovarea slavisticii în țară ca o disciplină absolut necesară pentru limba, istoria și cultura română.

Fiind singurul specialist în slovacistică, la vremea respectivă, a trebuit să se dedice formării de noi cadre, să scoată manuale, cursuri. Primele cadre formate la secția de slovacă au fost lect.dr. Silvia Niță-Armaș, prof. dr. Corneliu Barborică, prof.dr. Gheorghe Călin și asist. Anton Tănăsescu.

De-a lungul carierei sale universitare a predat diferite cursuri și seminarii – slavă veche, gramatică descriptivă și curs practic de limba slovacă, curs de gramatică istorică a limbii cehe și slovace, istoria literaturii slovace, istoria limbii slovace și a dialectelor ei, istoria limbii literare slovace, gramatica comparată a limbilor slave, introducerea în filologia slavă și slovacă, istoria culturii și civilizației slovace. De asemenea, a ținut cursuri speciale: raporturi culturale cehoslovaco-române, cultura slavă în Marea Moravie (secolele al IX-lea – al XI-lea) și raporturile ei cu cultura slavo-română, studiul filologic și critica textelor slavo-române, literatura omiletico-parenetică slavo-română.

În aceste cursuri speciale a aprofundat studiul științific al problemelor și a arătat în mod practic metoda care trebuie să stea la baza cercetărilor filologice, cu accentul pe latura lingvistică și pe analiza critică a textelor. În expunere sugera studenților diferite subiecte posibile pentru cercetare și se străduia să-i determine la munca de cercetare științifică.

Pornind de la cercetările sale monografice, unele publicate, altele în curs de publicare sau elaborare, a demonstrat în fața studenților modul de lucru, cum a ajuns la câteva descoperiri în legătură cu monumentele literare din secolul al XVI-lea și al XVII-lea. A pus în evidență modalitățile de localizare și datarea unui text, cum se stabilește originalul și filiația versiunilor, cum se pot identifica izvoarele. Dintre textele slavo-române a analizat pe larg operele omiletice din secolul al XVI-lea, *Cazania I-a* (1567) și *a II-a* (1581) ale diaconului Coresi, *Evangheliarul slavo-român*, păstrat la Leningrad și tipărit probabil la Sibiu prin 1552; *Fiore di Virtù* în diferite versiuni, unele necunoscute și inedite, precum și *Învățăturile voevodului Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, operele mitropolitului Varlaam în lumina izvoarelor ș.a.m.d.

După cum arată Silvia Niță Armaș, „prelegerile sale s-au distins printr-o înaltă ținută științifică, totdeauna la curent cu bibliografia de specialitate, o expunere argumentată, cu aspecte noi, originale, un exemplu de perseverență, probitate, pasiune pentru munca de cercetare”¹.

În afara orelor de predare – cursuri și seminarii – a contribuit la bunul mers al catedrei și al celorlalte limbi slave, desfășurând activitate didactică în cadrul orelor de consultații, de îndrumarea doctoranzilor, a cercului științific al studenților de la catedra de limbi slave, condus vreme de patru ani, activitate ținută cu regularitate atât pentru studenții bursieri, cât și pentru cei de la secția fără frecvență, pentru pregătirea lucrărilor de licență, ca și pentru doctoranzi, atât pentru cei de la limba slovacă, cât și cu cei de la alte limbi slave și chiar cu cei de la română care cercetau probleme legate de slavistică.

A fost ani la rând responsabil cu practica pedagogică a studenților la limba slovacă și română, care se desfășura la Liceul din Nădlac, județul Arad, cu limba de

¹ Silvia Niță-Armaș, *Profesorul Pandele Olteanu la a 75-a aniversare*, în „Romanoslavica”, XXII (1984), p.443.

predare slovacă, ulterior cu secție slovacă. Participa anual sub formă de control cel puțin la lecțiile finale ale candidaților.

În domeniul metodic-didactic a publicat, de asemenea, o serie de articole, ca și manuale. În colectiv a colaborat la manualul de curs practic, la întocmirea unei antologii de texte literare vechi, moravo-slovace. Munca la aceste manuale cerea un efort sporit, întrucât ele se elaborau la vremea respectivă pentru prima oară în România și puneau un complex de probleme de fond și metode, deosebite, ele trebuiau elaborate și nu puteau fi preluate din Slovacia. Studenții fiind în număr mic, de obicei cinci într-un an, se foloseau cursurile dactilografiate asau chiar în manuscris.

Primul manual românesc universitar de *Slavă veche și slavonă românească* (1975), unde profesorul Olteanu este autorul exclusiv al capitolului de sintaxă și coordonatorul volumului, a fost bine primit și în străinătate¹.

Numit de Ministerul Învățământului, a fost membru, în mai multe rânduri, în comisii de examinare a doctoranzilor și ca referent al tezelor de doctorat.

S-a stins pe data de 18 decembrie 1995 la București, înhumat fiind la 20 decembrie la Domnești.

Studenții, ca, de altfel, și colegii, i-au păstrat profesorului Pandele Olteanu o amintire vie, după cum arată profesorul Mihai Mitu: „amintirea unui dascăl și savant care și-a dedicat viața întreagă științei slavisticii, deosebit de exigent în primul rând față de el însuși, dar și față de cei tineri, pe care i-a înțeles, încurajat și îndrumat în permanență. Exemplu de om de știință tenace și perseverent în studii, a fost și un mare pedagog, care a știut să însuflească multora respectul pentru adevărul științific, pentru «lucrul bine făcut»”².

Dezvoltarea raporturilor româno-slovace

Întreaga activitate a prof. Olteanu la Bratislava avea un caracter didactic și cultural. În timpul șederii sale a contribuit la dezvoltarea relațiilor culturale româno-slovace, atât prin munca de cercetare și publicare a contribuțiilor științifice, cât și datorită unor strânse legături stabilite cu personalitățile din mediu universitar și cultural, printre care, după cum am mai arătat, a fost chiar Ján Stanislav, dar și Jindra Hušková (românistă, ulterior profesor titular la catedra de romanistică din Bratislava, și care fusese, de asemenea, studenta lui Ovid Densusianu). Îi mai amintim pe istoricul Milan Đurica, stabilit mai târziu în Italia, sau familia scriitorului Matúš Kavec. I-a cunoscut, de asemenea, pe scriitorul Ivan Horváth, un om cu un orizont cultural larg (ulterior victimă a abuzurilor regimului totalitarist), pe poetul Ján Smrek ș.a.

¹ V. recenzie lui M. Mladenov, în „Paleobulgarica”, Sofia, III, 1979, nr.1, p.97-100.

² Mihai Mitu, *Profesor Pandele Olteanu centenar*, în vol. Pandele Olteanu, *Studii de filologie slavă*, E.U.B., 2008, p.3-4.

Împreună cu un grup de membri ai Societății pentru Relații Culturale și Economice Româno-Cehoslovace (Společnost pro kulturní a hospodařské styky s Rumunskem) a editat revista „Românoslavica”, în care au fost publicate studii, articole, recenzii din domeniul relațiilor culturale și lingvistice româno-cehoslovace și româno-slave (a apărut un singur număr în 1948; „Românoslavica. Revue des études slavo-roumaine”, Numero 1, Prague, 1948, Comité de rédaction: Vladimír Buben, rédacteur responsable; Tr. Ionescu-Nișcov, rédacteur en chef; P. Olteanu, corédacteur; B. Havránek, K. Krejčí, Gh. Stanca, J. Macůrek, Fr. Wollman, J. Kvapil, J. Stanislav, Damian Bogdan, I.C. Chițimia.).

Chiar dacă a apărut într-un singur număr, revista – această idee generoasă și inițiativă de pionierat, o premieră editorială în domeniul raporturilor culturale româno-slovace a avut și are o importanță deosebită. În spiritul ei, peste ani, în alte circumstanțe, în alt domeniu și, evident, în alt context, ea capătă o replică în revista pentru dialog cultural „Rovnožečné zrkadlá. Oglinzi paralele“ (1996-2008), editată de Societatea Culturală și Științifică „Ivan Krasko” datorită eforturilor redactorului-șef, scriitorul de expresie slovacă din România, Ondrej Štefanko (1949-2008).

Activitatea științifică și de cercetare

Pe lângă activitatea organizatorică, didactico-metodică, dar strâns legată de acestea, prof. Pandele Olteanu a depus o susținută activitate științifică și de cercetare în diverse compartimente filologice și lingvistice, dând contribuții substanțiale, fiind prezent în viața științifică, cunoscut în lumea științifică din țară și de peste hotare, datorită prezenței sale cu comunicări la toate congresele internaționale ale slaviștilor, (având și calitatea de membru al Comisiei de textologie a Comitetului Internațional al Slaviștilor) ca și la alte manifestări cu caracter științific (sesiuni de comunicări, congrese de filologie romanică, bizantinologie, tracologie ș.a.), activitate fructificată, de asemenea, în lucrări apărute în volume, fie tipărite în diverse publicații științifice de specialitate, dintre care amintim câteva: „Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského”, „Sborník jazykovedný”, „Românoslavica”, „Romanoslavica”, „Studii de slavistică”, „Limbă și Literatură”, „Paleobulgarica” (Sofia) ș.a., debutul publicistic constituindu-l apariția unui material despre poetul bulgar Hristo Botev în revista „Macedonia” în 1932 (nr.3-4, p.47-48), urmat de un referat publicat în „Revista Istorică,” despre luptele pentru eliberare ale bulgarilor (1937).

Lucrările sale ating și tratează probleme importante de slavistică, slovacistică, boemistică, domeniul raporturilor slavo-române, al slavei vechi și slavonei românești, al literaturii române vechi.

În cercetările sale a aplicat riguros criteriile textologice. De asemenea, respecta aplicarea metodei istorico-comparative și principiul tipului de redacție promovat de

Miloš Veingart¹ și de alți textologi și paleoslaviști, în contextul versiunilor și izvoarelor, pe care îl și recomanda în cercetarea științifică, precum și critica internă a textului. Astfel, a arătat în mai multe lucrări necesitatea studierii textelor slavone pe redacții și a atras atenția asupra importanței textelor de redacție slavo-carpatică, care e o variantă a redacției ruse de vest, dar care se deosebește printr-o serie de elemente locale, ca: moravisme vechi, dialectisme ucrainene, românisme, maghiarisme și polonisme, cum, de altfel, a dovedit în studiul *Particularitățile slavonei în Transilvania*².

În acest sens, Silvia Niță-Armaș a subliniat calitățile de cercetător ale prof. Olteanu în felul următor: „Bun cunoscător al literaturii antice și a celei bizantine, folosind consecvent metoda confruntării textelor, profesorul Pandelescu și-a concentrat atenția [...] asupra studierii izvoarelor unor vechi texte românești de limbă slavonă din sec. XVI-XVII, pe un larg fond comparat, ajungând, în concluzii, fie la corectarea unor erori, fie la stabilirea, pentru prima dată în filologia românească, a raportului corect între versiunile românești și textele străine de la care s-a pornit, insistând totodată asupra originalității modului românesc de receptare a literaturilor străine, asupra valorii indiscutabile a literaturii române vechi în cadrul culturii popoarelor din sud-estul Europei. Cercetările sale în domeniul stabilirii izvoarelor și originalelor unor texte fundamentale (*Cazaniile* lui Coresi, *Cazania lui Varlaam*, *Aritmologia* și *Etica* lui Nicolae Milescu, cărțile populare, *Floarea darurilor* și *Fiziologul*, mai recent *Pravila* lui Coresi și *Pravila de la Govora*) îl înscriu pe prof. Pandelescu în rândul reprezentanților activi ai metodei textologice de cea mai bună tradiție în filologia românească”³.

În cadrul larg al preocupărilor din domeniul raporturilor culturale slavo-române, în general, și al celor româno-slovace/slovaco-române, în special, precum și al problemelor de lingvistică și dialectologie slavă, se circumscrie problematica contactelor etnice și lingvistice, legat de fondul etnografic preslav din Slovacia și Cehia, și Panonia, extinderea slavilor de apus în Transilvania de Nord-vest, pe Tisa superioară, unde s-a extins cultura slavă din Marea Moravie, căreia i s-a dedicat încă de la început.

Studii despre vechile raporturi lingvistice și culturale cu slavii de apus, mai precis cu cehii și slovacii, le-a început practic odată cu elaborarea tezei de doctorat din 1945, în care susține prioritatea elementului român și apoi slav în Dacia înainte de venirea ungarilor în bazinul Dunării și arcul Carpatic. A susținut, pe baza elementelor lingvistice, că în Transilvania – cel puțin în nord-vest –, în bazinul Someșului și al Crișurilor au fost încă din secolele al VIII-lea – al X-lea slavi de apus. Slavii de sud, ca element etnic, nu s-au extins în acele regiuni, iar ucrainenii au venit mai târziu. A arătat aceasta pe baza unor legături fonetice între româna și slava de apus, pe elemente toponimice, onomastice și lexicale slave din graiul din Crișana. În referatul despre teza de doctorat a lui Pandelescu, prof.dr. Ján Stanislav, conducătorul lucrării,

¹ V. Miloš Veingart, *Československý typ cirkevnej slovančiny*, Bratislava, 1948.

² P. Olteanu, *Particularitățile slavonei în Transilvania*, în „Romanoslavica”, VIII, 1966, p. 105-132.

³ Niță-Armaș, *op.cit.*, p. 445.

subliniază importanța dovezilor lingvistice și apreciind lucrarea ca foarte bună, între altele afirmă: „Tema este nouă și rezultatele unite cu celelalte cercetări sunt lucrări de pionierat. Eu însumi sunt bucuros că domnul Olteanu s-a ocupat de această temă ca romanist și ca slavist deopotrivă. Aici i-a ajutat foarte mult buna cunoaștere a limbii slovace. În rezolvarea acestor probleme slovaca a fost până acum ocolită. Aceasta este prima lucrare mare de acest fel din partea unui român, în care negreșit materialul lingvistic slovac s-a afirmat documentat și folositor”. Lucrarea a fost bine primită și de profesorul V. Machek de la Universitatea din Brno, care arăta că „lucrarea are consecințe de mare importanță”¹.

Și după obținerea titlului de doctor a continuat cercetările științifice în aceeași direcție a filologiei slavo-române, în care a susținut teza. Astfel, până în 1947 a aprofundat două capitole din teză și le-a publicat în limba slovacă, cu rezumat în limba franceză, *Despre raporturi fonetice între limba română și slava de apus*². În 1957, în lucrarea *Numiri slave în Transilvania de nord*³, a susținut aceeași ipoteză din lucrarea de doctorat, adâncind analiza toponimelor și arătând că unele puncte din partea de nord a Transilvaniei au fost așezări de slavi moravi. De asemenea, sub un aspect mai larg cultural și-a expus punctul de vedere în studiul redactat în limba franceză, *Aux origines de la culture slave dans la Transilvanie du Nord et le Maramureș*, publicat în revista „Romanoslavica”⁴, cu ocazia Congresului internațional al slaviștilor de la Moscova. Aduce argumente arheologice, istorice și mai ales lingvistice (toponimice), arătând că începuturile culturii slave au venit în Transilvania de Nord încă de la sfârșitul secolului al IX-lea din Marea Moravie și abia mai târziu, prin a doua jumătate a secolului al X-lea, au venit din Bulgaria. Concluziile lucrărilor din acest domeniu au fost probate de cercetările ulterioare, de săpături arheologice, unde se atestă categoric prezența slavilor de apus în Transilvania de Nord-Vest în perioada secolelor al VIII-lea – al IX-lea. Așezările de la necropolele de la Nușfalău și Someșeni sunt puse în legătură cu triburi slave apusene. În secolul al X-lea slavii de apus din Panonia au pătruns în Transilvania pe cursul mijlociu al Mureșului, în regiunea Alba-Iulia. Urmele materiale ale acestor slavi apuseni s-au descoperit la Ciurbrud, lângă Abrud, și Tărtăria, de lângă Orăștie, astfel teza și concluziile profesorului Olteanu, susținute încă din 1947, au fost confirmate în tratatul de *Istoria României*. În volumul al II-lea (1962), se afirmă: „De altminteri, argumente de ordin lingvistic și istorico-cultural fac a crede că, pe lângă răspândirea liturghiei slave din sud, un curent cu puțin mai vechi de la sfârșitul secolului al IX-lea și-a exercitat acțiunea în același sens, venind din nord, din statul morav, unde își desfășuraseră activitatea Metodie și Chiril. Dar dacă influența acestui curent s-a putut

¹ Conform CV întocmit de prof. Pandele Olteanu și pus la dispoziția subsemnatei.

² P. Olteanu, *K fonetickému súvisu medzi rumunčinou a západnou slovančinou*, în „Jazykovedný sborník Matice slovenskej”, Martin, 1947.

³ *Idem*, *Numiri slave în Transilvania de nord*, în „Limbă și literatură”, III, 1957, p.195-214.

⁴ *Idem*, *Aux origines de la culture slave dans la Transilvanie du Nord et le Maramureș*, publicat în „Romanoslavica” I, extras, București, 1958, 27 p.

exercita asupra Maramureșului și asupra Transilvaniei de Nord, principalul impuls rămâne cel venit de la sud”¹. Contribuția profesorului Olteanu la clarificarea acestor aspecte a fost apreciată pozitiv, de asemenea, de André Mazon într-o recenzie din „Revue des études slaves”,² precum și de Antonín Dostál, în „Byzantoslavica”³.

În lucrarea de sinteză *Rumunská kultura a slovanstvo*⁴ a prezentat în limba slovacă cultura română în raport cu slavismul, lucrare în care a pus accentul pe fondul autohton și romanitatea poporului român, apreciind just influența slavă asupra limbii și culturii române vechi. Cartea, apărută la Bratislava cu rezumat în limba franceză și planșe în anexă, a fost apreciată la momentul apariției.

Urmând firul cronologic al dezvoltării raporturilor slovaco-române/ româno-slovice, include în acest „proces străvechi de osmoză”, extinderea elementului valah-românesc în Carpații de Nord-Vest și îndeosebi pe teritoriul Slovaciei, tratează problemele legate de răspândirea terminologiei păstorești fundamentale, combătând părerile altor cercetători (mai ales ale lui D. Crînjală), susține și existența unui substrat românesc, bazându-se pe cercetările lui J. Macúrek, K. Dobrowolski, I. Vašek ș.a., dovedește extinderea elementului etnic românesc nu numai prin elemente lexicale păstorești, dar și cu ajutorul unor dovezi folclorice și lexeme „nepăstorești”, nesemnlate până atunci, ca *dzestre, blynda, porčovina, cura<gura* etc.

În cadrul raporturilor slovaco-române a urmărit, de asemenea, pătrunderea și răspândirea ideologiei mișcării husite îndeosebi în Transilvania și Moldova, unde sunt incluse textul latin și traducerea tezelor husite. În Nord-Vestul Transilvaniei fiind descoperită o colecție de postile husito-reformate, Pande Olteanu aduce o serie de interpretări noi, sesizând identități de texte între postilele husite și unele din cazanii românești, cum sunt cele din Tâlcul Evangheliilor, și anume identități de texte între postilele husite, Postila de Neagovo și prima Cazanie românească, tipărită de Coresi în anul 1567. Pe lângă acestea, se arată contribuția mișcării husite și a Reformei la afirmarea limbii poporului în biserică și în scrieri, studiu parțial valorificat în comunicarea publică, cum a fost cea dedicată lui „Jan Hus ca reformator social”, ținută la Casa Universitarilor la 20 mai 1965, cu ocazia comemorării, în cadrul UNESCO și al Asociației Slaviștilor, a 500 de ani de la moartea lui Jan Hus, apărută și în revista „Apărarea păcii” (iunie 1965).

În cercetările sale din spațiul cultural ceh s-a ocupat de marele pedagog, literat și gânditor ceh Jan Amos Komensky sub aspecte mai puțin cunoscute la români, și anume ca paremiolog, reprezentant în promovarea curentului baroc și luptător pentru pace prin concepția sa pansofistă, actualizând meritele acestuia în contextul vremii. Urmărind raporturile, confluențele spațiului cultural slav și românesc, a elaborat o lucrare despre Spătarul N. Milescu, în viața și opera căruia sunt surprinzătoare

¹ *Istoria României*, vol. I, București, 1961, p. 744; vol.II., București, 1962, p.133-134.

² V. recenzia lui André Mazon în „Revue des études slaves”, V, 36/1959, p.93.

³ V. recenzia lui Antonín Dostál, în „Byzantoslavica”, 2/1963, p.325, 395.

⁴ P. Olteanu, *Rumunská kultura a Slovanstvo*, Bratislava, 1947, p.90+10 planșe.

asemănări cu savantul ceh. Au avut aceeași formație de gânditori enciclopediști – de *homo universalis* – în sensul școlii de gânditori protestanți din Saxonia, din care Milescu a tradus în slavă *Aritmologia și Etica* (publicate și în latină, în versiunea slavă Milescu și în română de către profesorul Olteanu)¹.

Pentru întregirea imaginii raporturilor culturale slovaco-române a prezentat importanța și actualitatea lui Ludovít Štúr, personalitate de marcă a culturii slovace, precum și un studiu referitor la promotorul legăturilor dintre slovaci și români, slovacul Gustáv Augustiny – ziarist român, studiu realizat în colaborare cu Gh. Călin.

Chiar și la o vârstă venerabilă a fost pasionat de problematica raporturilor culturale slovaco-române, a monumentelor scrise în slavona de redacție românească. Astfel, la Congresul internațional al slaviștilor de la Bratislava (1993) a prezentat comunicarea *Probleme și importanța moravismelor în vechile monumente canonico-juridice slavo-române*.

În strictă legătură cu raporturile culturale slavo-române se află și domeniul problemelor de lingvistică și dialectologie slavă, în cadrul căruia contribuțiile sale se referă la *Raporturile lingvistice balto-slave, Aspectul verbal în limbile slave, Dialectele slovace din R.S.R, Funcțiile sintactice ale participiilor active în textele slavo-române*, sub forma de comunicări la diferite sesiuni sau tipărite, cum este studiul bazat pe manuscrise slavo-române inedite *Imperfectul în slavona de la noi și traducerea lui în limba română*².

În domeniul glagolitismului, studiind în 1962 un text croato-glagolitic scris pe la sfârșitul secolului al XIV-lea sau începutul secolului al XV-lea în dialectul ceakavian-ikavian, găsit în Transilvania și păstrat la Arhivele Statului din București, deși era vorba de două fragmente izolate, păstrate pe patru pagini de pergament, a izbutit să identifice că acestea fac parte dintr-o versiune croato-glagolitică necunoscută până la descoperirea, de către Pandele Olteanu, a operei *Trattato di septi peccati capitalia. Rasprava o sedam smrtnih grehov*. După studiul textului în raport cu versiunea de mai târziu, cunoscută în spațiul fostei Iugoslavii, rezultatele cercetării au fost făcute cunoscute printr-o comunicare la Asociația Slaviștilor și publicate cu fotocopia textului, transcrierea și traducerea în „Revista Arhivelor”, studiu ce a impresionat pe specialiștii croați I. Hamm de la Viena și pe Stefanovici de la Zagreb. În același domeniul al glagolitismului și-a îndreptat atenția asupra *Breviarului croato-glagolitic* din 1493, păstrat în Muzeul Brukenthal din Sibiu, precum și asupra unor inscripții, criptograme, datări, cuvinte izolate scrise în glagolitică pe teritoriul țării noastre, la care se mai adaugă și textele glagolitice din Slovacia de răsărit, rezultatele fiind comunicate în septembrie 1969 la Zagreb, în cadrul simpozionului internațional de cultură croato-glagolitică.

¹ Nicolae Milescu, *Aritmologia, Etica și originalele lor latine*. Ediție critică, studiu monografic, traducere, note și indici de Pandele Olteanu. București, Ed. Minerva, 1982, 408 p.

² P. Olteanu, *Imperfectul în slavona de la noi și traducerea lui în limba română*, în „Romanoslavica,” III, 1958; extras 18 p.

În urma unei munci asidue, a unei cercetări științifice temeinice, ample și riguroase, Pandele Olteanu a elaborat mai multe monografii filologico-lingvistice slavo-române. *Limba povestirilor slave despre Vlad Țepeș*¹, distinsă cu premiul II al Ministerului Învățământului, în urma analizei istorico-comparatiste ajungând la concluzia că povestirile s-au scris în slava carpatică pe baza unor tradiții venite din Țara Românească și pe baza unor fapte cunoscute personal de autor. Elementele locale filologice și lingvistice întăresc această concluzie. De exemplu, cuvinte ca *birev*, *povedati* 'a zice, a vorbi', *siediți* 'a sta jos', *chraniti* 'a hrăni' etc. În anexa monografiei se dă o ediție critică a textului după manuscrisul Belozersk din 1493, cea mai veche copie cunoscută. Astfel a combătut teoria că povestirile despre Vlad Țepeș au fost scrise de un rus în Rusia, unde se păstrează șaisprezece versiuni, pe care, de altfel, o considera neîntemeiată din punct de vedere științific. Monografia a suscitat interes și a fost bine primită chiar la Moscova (I. Borkovski) sau la Brno (E. Beneš o consideră chiar „excepțională”)².

A adus contribuții, de asemenea, la mai buna cunoaștere a perioadei vechi din istoria literaturii române. În monografia, cea amintită, *Povestirile slave despre Vlad Țepeș*, precum și în cea despre opera florilorică *Fiore di Virtù* în literatura universală, în cea despre *Fiziolog*, despre vechile *Cazanii românești* în lumina izvoarelor și istoriei etc., aplicând metoda istorico-comparativă și principiul tipului de redacție, a ajuns la concluzii noi despre operele studiate în contextul versiunilor și izvoarelor. Astfel cercetările asupra izvoarelor și originalelor vechilor cazanii românești, atât cele izolate, ca omilia despre Înviere, despre înmormântare, despre Înălțare etc. cât și din colecții i-au permis concluzia că prima *Cazanie* a diaconului Coresi, *Tâlcu Evangheliilor* (1567) este o traducere după *Postilla de Neagovo*, carte calvină scrisă în slavona ucraino-carpatică prin 1550. *Cazania a II-a* a diaconului Coresi (1581) este o traducere a *Cazaniei* ortodoxe tipărită la Zabludov, în Lituania (1569), reprezentând cuvântările lui Ioan Caleca, patriarhul Constantinopolului (secolul al XVI-lea), traduse în slavona bielorusă.

A dovedit, de asemenea că celebra *cazanie* a mitropolitului Varlaam (Iași, 1643) are ca izvor principal traducerea cuvântărilor – *Logoi* – scriitorului grec Damaschin Studitul (secolul al XVI-lea), publicată în zeci de ediții la Veneția. Varlaam a tradus omiliile lui Damaschin Studitul dintr-un intermediar slavon-macedonean. Astfel s-a creat și în cultura română un curent „damaschin”. Textologic, a arătat că mitropolitul Varlaam al Moldovei a tradus la mănăstirea Neamțu (1618) opera *Scara – Leastvița*, dar nu după versiunea originală a lui Ioan Scărarul (secolul al VII-lea), ci după versiunea nouă, a scriitorului grec Maximos Marguniuos (Veneția).

De asemenea a dovedit, aplicând riguros metoda textelor paralele, că o serie de omilii, ca *In transfigurationem Domini*, s-au atribuit eronat scriitorului bulgar Ioan Exarhul din secolul al X-lea, pentru că aparțin lui Efrem Sirul (secolul al IV-lea) ș.a.

¹ P. Olteanu, *Limba povestirilor slave despre Vlad Țepeș*. Ed. Academiei R.S.R., 1961, 409 p.

² Conform CV olograf.

În monografia despre *Vechile monumente canonico-juridice la români* a folosit comparat și vechile monumente juridice cehe și slovace, precum *Cele nouă cărți despre pravile și judecăți* de Victorin Kornel ze Všeherd, din anul 1499, de *Žilinská kniha* (secolul al XV-lea) etc.

În alte contribuții a atras atenția asupra unor monumente din vechea cultură moravă, din care s-a tradus și în vechea cultură română. Astfel sunt omiliile sau *Posti-lele lui Grigore cel Mare* (secolul al XIV-lea) sau *Spor duše s telem*, tradus în românește *Gâlceava sufletului cu trupul*.

În domeniul istoriei literaturii și culturii române vechi a mai intervenit, cu unele completări, luări de poziție, critici, observații în legătură cu metoda, compilația, probitatea științifică în folosirea izvoarelor în recenzia pe marginea *Istoriei literaturii române vechi* de Al. Piru¹, precum și observații pe baza unor texte nefolosite până atunci, în articolul *Noi contribuții la începuturile și promovarea scrisului românesc*².

Pandele Olteanu a adus contribuții și în domeniul lexicului limbii române vechi. În studiile sale a prezentat elemente lexicale noi, extrase din texte slavo-române, a stabilit o serie de etimologii și sensuri, s-a ocupat cu slavonismele din textele rotacizate, clasificându-le pe părți de vorbire³, precum și de lexicul și semantismul limbii române vechi pe baza unor texte necunoscute sau mai puțin cercetate, ca *Fiore di Virtù*, într-o versiune slavo-română din secolul al XVI-lea, *Evangheliarul slavo-român*, păstrat la Leningrad, *Tâlcul Evangheliilor* și *Molitvenicul*, o serie de omilii independente, operele lui Varlaam etc. Stabilește baza dialectală, circulația cuvintelor și a textelor respective, datarea, versiunea și originalul slav din care s-au tradus vechile texte românești sau chiar izvoarele *Cazaniei lui Varlaam*.⁴ Aceste contribuții au fost folosite la întocmirea dicționarului limbii române în cadrul Institutului de Lingvistică al Academiei R.S.R., citate de acad. Al. Rosetti în ediția 1966 a tratatului de *Istoria limbii române*.

Traduceri

Profesorul Olteanu s-a dedicat, de asemenea, traducerii, atât din literatura beletristică, cât și din cea de specialitate. Astfel, în 1939, la Iași, i-a apărut un volum de povestiri traduse și prelucrate din limba rusă (V. Korolenko, F.M. Dostoievski ș.a.) și din limba bulgară (A. Karaliicev), iar din literatura slovacă a tradus romanul *Ieri și*

¹ P. Olteanu, *Istoria literaturii române vechi* de Al. Piru, în „Luceafărul”, 15 noiembrie 1962.

² P. Olteanu, *Noi contribuții la începuturile și promovarea scrisului românesc*, în „Limbă și literatură”, 1964, p.189-211; concluziile au fost reproduse și în revista „Tribuna” din Cluj, v. Curriculum Vitae.

³ V. articolele din „Studii și cercetări lingvistice”, 1960 – *Omagiu Acad. Al. Gaur*, p.603-619; respectiv „Limbă și literatură”, VI, 1963, p.69-99.

⁴ Comunicare la Societatea română de lingvistică romanică la 2 mai 1965; rezumat apărut în „Bulletin de la Société roumaine de linguistique romane”, II, București, 1965, p. 24-267.

măine de Vladimír Mináč (Ed. ESPLA, București, 1949). După cum ne-a mărturisit, ar fi dorit să traducă din opera lui Milo Urban, chiar se declanșaseră procedeele de semnare a contractului, dar, din diferite motive, până la urmă acest proiect nu s-a finalizat. În revista „*Romanoslavica*” (1948) a publicat mai multe traduceri în limba română de texte științifice semnate de lingviști slovaci.

Profesorul Pandele Olteanu și minoritatea slovacă din România

În cadrul raporturilor româno-slovice, un capitol aparte îl constituie legăturile cu minoritatea slovacă din România

Profesorul Olteanu a prezidat ani de-a rândul examenul de bacalaureat la comisiile unde erau arondați absolvenții liceului cu limba de predare slovacă din Nădlac. Cu acest prilej recruta pe cei mai buni absolvenți pentru studii universitare, fie la cursurile de zi, fie la cele fără frecvență.

De asemenea, a contribuit la buna desfășurare a procesului instructiv la școlile cu limba de predare slovacă din țara noastră, fiind unul dintre primii autori de manuale școlare, alcătuind manuale de limba și gramatica slovacă la clasele IV-VII, apărute chiar în mai multe ediții.

O grijă deosebită a acordat pregătirii și calificării cadrelor didactice din rețeaua școlilor cu limba de predare cehă și slovacă din România, atât în perioada studiilor superioare, ca studenți la cursurile de zi ori fără frecvență ale secției de slovacă, cât și în cadrul cursurilor de perfecționare, examene de grad etc. Dintre aceștia îi amintim pe profesorii de liceu, cadre universitare, traducători, scriitori, autori de manuale, personalități ale minorității slovace: Juraj Rohárik, Jan Nad Juhás, Pavel Molnár, scriitorii Pavel Bujtár, Ivan Molnár, Štefan Dovál/Dovaly, Matei Heckel – inspector, șeful Direcției pentru minorități naționale din cadrul ministerului învățământului ș.a.

A participat ca președinte în diferite comisii de acordare de grade didactice, colaborând strâns cu Ministerul Învățământului, cât și cu fostul Institut de perfecționare a cadrelor didactice din București și Timișoara.

De asemenea, a condus lucrări de doctorat ale slovaciștilor din rândul minorității slovace din România dintre care îi amintim pe Pavel Rozkoš, Benedek Morong – ambii cadre universitare.

Atașamentul său față de membrii comunității slovacilor s-a materializat și în gestul său generos de a dona colecția sa din revista „*Romanoslavica*” bibliotecii școlare din Nădlac.

În chip de omagiu pentru meritele sale în susținerea culturii slovacilor din România, a fost numit membru de onoare al Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România din momentul înființării acesteia în anul 1990.

Profesorul Olteanu, prin opera sa, exemplul personal de om de știință s-a înscris

în paginile de aur ale filologiei române, a contribuit esențial la dezvoltarea raporturilor culturale româno-slovace, mai ales datorită lucrărilor sale de pionierat din domeniul raporturilor lingvistice româno-slovace.

Profesorul Pandele Olteanu a fost distins în mai multe rânduri de autoritățile de stat și științifice din România și Slovacia: 1961 – Premiul al II-lea pentru lucrarea *Limba povestirilor slave despre Vlad Țepeș* din partea Ministerului Învățământului; 1966 – Premiul Ministerului Învățământului pentru activitatea științifică desfășurată în anul 1965; 1966 – a fost distins cu decorația Republicii Socialiste Cehoslovacia pentru merite deosebite în activitatea de strângere a legăturilor de prietenie cehoslovaco-române, la propunerea Institutului cehoslovac pentru relațiile culturale cu străinătatea; 1966 – i s-a decernat medalia de argint a Universității „J.A. Komenský“ pentru activitatea științifică și didactică în slovacistică; 1993, în timpul Celui de-al XIII-lea Congres Internațional al Slaviștilor, i s-a decernat la Martin medalia Maticej slovenská.

Bibliografie

Balacciu, Jana, Chiriacescu, Rodica, *Dicționar de lingviști și filologi români*, București, Ed. Albatros, 1978, p.189-190

Barborică, Corneliu, *Z dejín rumunskej bohemistiky a slovakistiky*, în „Česká literatúra”, Praga, 1983, nr. 4, p.361

Călin, Gheorghe, *Limba și literatura slovacă la Universitatea din București*, în „Romanoslavica,” XXXVI, p.198-200

Curriculum Vitae, 30 octombrie 1991, copie xerox a manuscrisului (nesemnat) dactilografiat, format A4 (4 p. față/verso), din arhiva personală a prof. Olteanu, pus la dispoziție subsemnatei în septembrie 1993, cu ocazia luării interviului pentru revista „Naše snahy“.

Dagmar Mária Anoca, *Náš jubilant, univerzitný profesor docent Dr. Pandele Olteanu, čestný člen DZSČR*, în „Naše snahy“, IV (1993), nr.9-10, p.22-24

[Dagmar Mária Anoca] *Profesor Pandele Olteanu už nie je medzi nami*, în „Naše snahy“, 1996, nr.1, p.5

Dagmar Mária Anoca, Štefan Unatinský, *Úvod do slovenskej filológie (Introducere în filologia slovacă)*, E.U.B., 2002, p.16-17

Dagmar Maria Anoca, Gheorghe Călin, Marilena Țiprișan, *Limba și literatura slovacă*, în vol. *Catedra de limbi și literaturi slave. Scurt istoric*, EUB, 2008, p. 119-133

Encyklopédia Slovenska, IV, Bratislava, 1980, p.1975

Lista lucrărilor științifice, datată 12 septembrie 1975, copie xerox a manuscrisului dactilografiat, format A4, nesemnat, cu o pagină atașată *Cercetări mai recente, care nu figurează în vechile memorii și liste de lucrări*, datată 5 martie, 1991, București, nesemnată (total 28 p.făț/verso), pusă la dispoziție de prof. Olteanu subsemnatei.

Mazilu, Dan Horia, *Dicționarul general al literaturii române*, vol. IV., București, 2005, p. 694-695

Romanoslavica XLV

Memoriu de activitate didactică și științifică, datat 2 martie 1970, cu o completare și dată adăugată 1 martie 1991, copie xerox a manuscrisului dactilografiat, format A4, semnat olograf, pus la dispoziție subsemnatei

Mitu, Mihai, *Profesor Pandele Olteanu centenar*, în vol. Pandele Olteanu, *Studii de filologie slavă*, E.U.B., 2008, p.3-4

[Mihai Mitu], *Prof. Pandele Olteanu* [bibliografie selectivă], manuscris olograf, pus la dispoziție subsemnatei de prof. Mihai Mitu, martie 2008, 6 p.(față), format A4

Niță-Armaș, Silvia, *Profesorul Pandele Olteanu la a 75-a aniversare*, în „Romanoslavica”, XXII (1984), p.441-448

Niță-Armaș, Silvia, *Lista lucrărilor profesorului Pandele Olteanu*. (Bibliografie selectivă), în „Romanoslavica”, XXII, p.444-448

Pamătnica. 50 rokov slovenského stredného školstva v Rumunsku/ Memorial. 50 de ani de învățământ liceal cu limba de predare slovacă din România, Editura Societății Culturale și Științifice „Ivan Krasko”, Nădlac, 1995

Pleter, Tiberiu, *Istoricul studierii limbilor și literaturilor cehă și slovacă la Universitatea din București*, în volumul *Din istoricul slavisticii românești*, coord. Elena Lința, București, TUB, 1982, p.114-116

Štefanko, Ondrej, Hlásnik, Pavel, *Bibliografija písomných zdrojov o Slovákoch a Čechoch v Rumunsku*. Vydavateľstvo Kultúrnej a vedeckej spoločnosti Ivana Krasku, Nădlac, 1995